

Leskiewiczowa, Janina

"Studia rolnicze, leśne i weterynaryjne Polaków w Wiedniu od XVIII do XX wieku", Stanisław Brzozowski, Wrocław-Warszawa-Kraków 1967 : [recenzja]

Kwartalnik Historii Nauki i Techniki 14/2, 383-385

1969

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

w 1727 r. — jako pierwszy — katedrę utrzymanej w praktycznym duchu kameralistyki, która m.in. usiłowała podnieść produkcję w kraju poprzez rozpowszechnianie maszyn i ich udoskonalanie w oparciu o naukowe podstawy. Tendencje te znalazły również wyraz w opublikowanej w 1777 r. pracy J. Beckmanna *Anleitung zur Technologie*.

Postulaty i uwagi dotyczące nauk mechanicznych, które wypowiedział Tschirnhaus na przełomie wieków XVII i XVIII, stają się od połowy XVIII w. popularne w skali ogólnoeuropejskiej; stają się swego rodzaju „konwencją” epoki, do czego przyczynili się zresztą poważnie francuscy encyklopedyści. Zagadnienia techniczne omawia wówczas nie tylko literatura fachowa, informują o nich także wszelkiego rodzaju pisma „uczone”; zagadnienia te nierzadko wkraczają do literatury pięknej oraz do malarstwa, stając się nawet głównym tematem obrazów¹⁹. Wymieńmy chociażby dla przykładu *Scenę w porcie* weneckiego malarza Pierantonio Novellego²⁰, ukazującego noszenie ciężarów, co było problemem żywo dyskutowanym w okresie narastającego zainteresowania wszelkiego rodzaju silnikami²¹.

Podsumowując, spróbujmy sformułować naszą współczesną ocenę publikacji Tschirnhausa. Rozprawka *Gründliche Anleitung* wydaje się szczególnie interesująca w aspekcie konfrontacji ze *Wstępem do Encyklopedii d'Alemberta*, z poglądami na „umiejętności mechaniczne” francuskich encyklopedystów. Czy w tym świetle niektóre z utartych sądów²², zakorzenione przez tradycję i legendę otaczające twórców *Wielkiej encyklopedii francuskiej*, nie wymagają zrewidowania, a być może i pewnej modyfikacji?

Irena Stasiewicz

Stanisław Brzozowski, *Studia rolnicze, leśne i weterynaryjne Polaków w Wiedniu od XVIII do XX wieku*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław — Warszawa — Kraków 1967, ss. 202, ilustr. 21 *.

Studia zagraniczne Polaków — to w sytuacji politycznej rozbiorów problem istotny dla dziejów naszej kultury i nauki, szczególnie gdy, jak w tym wypadku, odnosi się do dziedziny wiedzy, która mimo osiągnięć lat powojennych pozostaje słabo opracowana. Tytuł rozprawy jest zresztą nieco węższy niż omawiany zakres zagadnień. W rzeczywistości bowiem przedstawia ona kształtowanie się i rozwój szkolnictwa wyższego w zakresie nauk rolniczych, leśnych i weterynaryjnych na terenie niemal całej Europy, choć naturalnie z pierwszoplanowym opracowaniem Austrii. Gruntowne omówienie wiedeńskich studiów Polaków, ujęte w ścisłym

¹⁹ Nie oznacza to oczywiście, iż tematy produkcyjne nie występowały w malarstwie znacznie wcześniej. Wystarczy przypomnieć chociażby iluminacje rękopisów średniowiecznych, np. miniatury w *Biblii Króla Wacława* z końca XIV w., interesujące malowidło ściennie na schodach do kaplicy św. Krzyża w Wielkiej Wieży w Karlszteinie z połowy XIV w., ukazujące transport materiałów za pomocą budowlanego dźwigu, czy wiele innych. Por.: V. Husa, J. Petráň, A. Šubrtová, *Homo faber. Pracovní motivy ve starých vyobrazeních*. Praha 1967.

²⁰ Pierantonio Novelli (1728—1804), *Scena w porcie*. Rysunek piórem lawowany.

²¹ Spośród popularnych w Polsce okresu oświecenia prac na ten temat należy wymienić: S. Solski, *Architekt polski, to jest nauka ulżenia wszelkich ciężarów używania*. Kraków 1690; oraz: W. Sierakowski, *Silnie, czyli oszczędzanie zdrowia pracujących około ciężarów*. Kraków 1799 (praca ta zawiera liczne, interesujące tablice).

²² Por. przypis 14.

* Jest to t. 39 serii *Monografie z dziejów nauki i techniki*, wydawanej przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN.

związku z rozbudową tamtejszego szkolnictwa i z uwzględnieniem zmieniającej się sytuacji politycznej Austrii, skupia jednak główną uwagę autora.

Bazę źródłową pracy stanowią przede wszystkim cenne archiwalia szkół wiedeńskich, gruntownie w toku pracy wykorzystane, częściowo zaś udostępnione polskiemu czytelnikowi w formie skrótowych zestawień, zamieszczonych w aneksach. Wobec korzystania głównie z obcych źródeł archiwalnych, warto było chyba dać ich nieco bardziej szczegółową charakterystykę wraz z oceną wartości poznawczej, czego niestety autor zaniechał. Pierwsza część rozprawy, obejmująca schyłek XVIII w. i pierwszą połowę XIX w., ze względu na stan zachowania i udostępnienia archiwalii opiera się w zasadzie na ówczesnych drukach i obfitej, ale mało krytycznej literaturze austriackiej i niemieckiej.

Wykorzystane w pracy źródła drukowane to przede wszystkim bieżące wydawnictwa uczelni, wydawnictwa jubileuszowe (księgi pamiątkowe, księgi zjazdów, wystaw itd.), polska literatura pamiętnikarska oraz rolnicza prasa galicyjska. Rzecz prosta, że w zakresie drukowanych źródeł XIX-wiecznych przeprowadzenie pełnej kwerendy jest dla indywidualnego badacza niemal niewykonalne. Wydaje się jednak, iż szersze uwzględnienie czasopiśmiennictwa galicyjskiego mogło nieco wzbogacić materiałową bazę pracy w zakresie np. takich zagadnień, jak późniejsza zawodowa działalność polskich studentów rolników czy leśników.

Rozdział pierwszy jest zatytułowany *Rolnictwo, leśnictwo i weterynaria w Wiedniu do połowy XIX wieku*. Podobnie jak w wypadku całej rozprawy, i tu autor wykazuje daleko idącą ostrożność w formułowaniu tytułu — nie o Wiedniu bowiem tylko mowa: w rozdziale tym S. Brzozowski przedstawia kształtowanie się podstawowych kierunków oświaty rolniczej w Europie, a przede wszystkim nowych form szkolnictwa.

W pierwszej połowie XIX w., mimo licznych inicjatyw w zakresie organizacji i programów studiów rolniczych, panowała jeszcze w tej dziedzinie ogromna różnorodność i dowolność. Brak było jasno sprecyzowanej tendencji rozwojowej, wiele szkół miało bardzo krótki żywot, rozgraniczenie szkół wyższych i średnich nie było wyraźnie skryształizowane, zmieniały się ciągle założenia programowe, cele nauczania i same koncepcje szkół.

Ten stan rzeczy — w sposób bogato udokumentowany i wszechstronny — oświetla omawiana praca. Ale chociaż wyliczenie w pierwszym rozdziale nowo powstających szkół bądź katedr wraz z datami ich założenia jest niewątpliwie bardzo cenne, to jednocześnie dość uciążliwe dla czytelnika. Szkoda, że S. Brzozowski nie podał tego tak interesującego materiału w formie tabelarycznych zestawień lub, co byłoby jeszcze bardziej celowe, w odpowiednim opracowaniu graficznym.

W powiązaniu z ogólnymi kierunkami rozwojowymi zanalizowane zostały w cytowanym rozdziale takie zagadnienia, jak znaczenie poszczególnych ośrodków dla społeczeństwa galicyjskiego; liczebność Polaków studiujących nauki rolnicze, leśne i weterynaryjne w Wiedniu; poziom i zakres zdobywanej przez nich wiedzy; rola Polaków wykładowców; stanowisko władz galicyjskich i ziemiaństwa polskiego wobec różnych form szkolnictwa i poszczególnych uczelni.

Skupienie uwagi autora na sprawach programów nauczania sprawiło, iż cenny niejednokrotnie (choć nie zawsze ze względów źródłowych kompletny) materiał znalazł się w przypisach. W tej właśnie formie podane są np.: imienny wykaz Polaków-doktorów uniwersytetu wiedeńskiego (s. 67), statystyka polskich studentów na politechnice wiedeńskiej (s. 68), czy też średnia roczna frekwencja studentów polskich w tych uczelniach wiedeńskich, w których nauczano rolnictwa (s. 69).

Omówienie studiów w Hochschule für Bodenkultur oraz w Tierärztliche Hoch-

szule w Wiedniu — ze szczególnym uwzględnieniem udziału w nich Polaków — stanowi przedmiot rozdziałów drugiego i trzeciego.

Wiedeńska Hochschule für Bodenkultur ukształtowała się w latach 1869—1872 w wyniku szerokiej — interesująco zrelacjonowanej przez autora — dyskusji w sferach rządowych, praktycznorolniczych i naukowych, w której uczestniczyli m.in. wybitni przedstawiciele różnych dyscyplin i teoretycy dydaktyki wyższego szkolnictwa rolniczego. S. Brzozowski zbadał i ukazał dzieje tej uczelni do 1918 r., obracując w kolejnych podrozdziałach studia rolnicze, leśne i melioracyjne.

Obszerne omówienie studiów rolniczych (ss. 138—164) informuje o programach studiów i ich ewolucji, systemie egzaminacyjnym, katedrach i ich obsadzie, przy czym krytyczna ocena wykładowców oraz roli naukowej, jaką odegrali, pozwala czytelnikowi na spojrzenie nie tylko formalne, ale i merytoryczne na poziom uczelni.

Przedstawiając studia rolnicze Polaków w Hochschule für Bodenkultur, autor nie ogranicza się do podania liczby studentów, ich pochodzenia społecznego i terytorialnego, uzyskiwanych przez nich w szkole wyników; daje również wartościowe zestawienie późniejszej ich działalności na polu naukowym, praktyki gospodarczej i organizacji rolniczych.

Kolejny podrozdział o układzie analogicznym jak poprzedni omawia studia leśne w Hochschule (ss. 165—183), które w tej uczelni odgrywały rolę pierwszoplanową, oraz studia na utworzonym w 1883 r. wydziale melioracyjnym.

Wiedeńska Tierärztliche Hochschule ze względu na istnienie we Lwowie od 1881 r. Akademii Weterynaryjnej, stojącej na równie wysokim poziomie naukowym, a bardziej dostosowanej do potrzeb kraju, miała dla Polaków mniejsze znaczenie. Fakt jednak, iż studiowało w tej uczelni 294 studentów pochodzących z zaboru austriackiego, w pełni uzasadnia objęcie jej badaniami historycznymi z interesującego nas punktu widzenia.

Omówione trzy rozdziały przynoszą ogólny, syntetyzujący obraz rozwoju nauki i szkolnictwa rolniczo-leśnego w XIX w. Widzimy go poprzez pryzmat własnych ustaleń badawczych autora oraz — przez pryzmat literatury niemieckiej, której S. Brzozowski jest świetnym znawcą. W rezultacie zarysowuje się pewien przerost w ujęciu roli osiągnięć niemieckich, na niekorzyść przede wszystkim Anglii. Presja źródeł i literatury tłumaczy jednak takie ujęcie.

Rozdział ostatni, *Udział studentów rolników, leśników i weterynarzy w życiu polskiej kolonii w Wiedniu*, stanowi ciekawy wkład do dziejów naszej emigracji.

Dołączone do pracy obszernie aneksy zawierają cenne materiały liczbowe i wykazy imienne studentów i dyplomantów polskich w Wiedniu oraz *Program nauki w Hochschule für Bodenkultur z 1911 r.*

Niewątpliwie dobrze się stało, iż S. Brzozowski zdołał pokonać techniczne trudności związane z dostępem do źródeł i opracować wiedeńskie studia Polaków w tak ważnej dziedzinie, jaką są nauki służące potrzebom rolnictwa. Nasza uboga w tym zakresie historiografia wzbogaciła się o wartościową w pełni pozycję.

Janina Leskiewiczowa

Zdzisław Kosiek, *Nauki rolnicze w Towarzystwie Warszawskim Przyjaciół Nauk*. Zakład Narodowy imienia Ossolińskich — Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław — Warszawa — Kraków 1967, ss. 357, ilustr. 27*.

Towarzystwo Warszawskie Przyjaciół Nauk (1800—1832) miało wybitnego historyografa w osobie Aleksandra Kraushara, który jego działalność scharakteryzował

* Jest to t. 42 serii *Monografie z dziejów nauki i techniki*, wydawanej przez Zakład Historii Nauki i Techniki PAN.